

ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

УДК 354.61: 410(477)

Роль правового регулювання мовного питання в Україні у забезпеченні національної безпеки держави

Бобрицький Леонід Володимирович – заступник начальника УМВС України в Полтавській області, кандидат юридичних наук

У статті охарактеризовано у порівняльному аспекті досвід країн світу щодо вирішення мовних конфліктів, з'ясовано можливості імплементації цього досвіду для України; окреслено актуальні напрями правового регулювання питання застосування української мови у відповідності до норм Конституції України та з урахуванням сучасних суспільних викликів.

Ключові слова: Рада національної безпеки і оборони України, державна мова, національна безпека, адміністративно-правове регулювання.

Проблеми мови спілкування у суспільстві, державної мови, офіційної мови, завжди були і залишаються пов'язаними з питаннями забезпечення національної безпеки будь-якої держави. У сучасному світі одномовних країн майже не існує, а мовні та етнічні непорозуміння часто призводять до виникнення гострих соціальних і політичних колізій, що час від часу завершуються застосуванням сили, автономізацією, федералізацією держав і навіть їх розпадом. Мовне питання залишається не розв'язаним

повною мірою в Україні впродовж усього періоду існування її як незалежної, суверенної держави. Нині це створює реальні ризики щодо збереження національної безпеки держави, її унітарної форми, стало одним із чинників анексії кримських територій.

Проблеми використання і застосування української мови на всій території держави і в усіх сферах соціального життя, як причину конфліктів в Україні та джерело викликів і ризиків для суспільства і держави, досліджували вітчизняні вчені О. І. Вишняк, О. В. Заремба, В. О. Котигоренко, О. М. Майборода, М. І. Панчук, С. Ю. Римаренко, Ю. І. Шаповал та інші. У своїй роботі О. М. Майборода та М. І. Панчук зазначають: “..Непримиренність, з якою ведеться боротьба за політико-ідеологічний вплив на суспільство з використанням мовної проблеми, зумовлена фізичною обмеженістю мовно-інформативного середовища. Як висловився з цього приводу письменник Ю. Андрухович, “ареал цей чи, скажімо, простір (мається на увазі мовний – авт.), на жаль, обмежений і запасної України в нас немає, а тому будь-яке розширення простору російської мови означає відповідне звуження простору української” [1, с. 228] На думку О. В. Заремби і С. Ю. Римаренка, “..Придністровський конфлікт і відокремлення Придністров'я були пов'язані з прийняттям Кишиневом Закону про мову в 1989 р., який відіграв роль каталізатора війни” [1, с. 262]

Аналіз інформаційних джерел свідчить, що науковці та пересічні громадяни спільні у розумінні того, що питання мови в аспекті забезпечення національної безпеки держави залишається не достатньо вивченим, і українським законодавством остаточно не врегульованим. З огляду на викладене, **метою нашої наукової розвідки** є обґрунтування можливих загроз для безпеки держави й громадянського суспільства в Україні, ситуації законодавчої невизначеності щодо мовного питання та пошук підходів запобігання цим загрозам. Для досягнення мети доціль-

но, на нашу думку, зосередити увагу на розв'язанні таких **завдань**:

1. Охарактеризувати у порівняльному аспекті досвід країн світу щодо вирішення мовних конфліктів, з'ясувати можливості імплементації цього досвіду для України.

2. Окреслити напрями правового регулювання питання застосування української мови відповідно до норм Конституції України та з урахуванням сучасних суспільних викликів.

Загальновідомо, що мова кожної нації або спільноти завжди була головним елементом, на якому базується суспільство і держава. Історія свідчить, що наріжним каменем будь-якого суспільного конфлікту, поряд з економікою і релігією, завжди була мова. Слід зазначити, що мова завжди відрізняла свого від чужого і завжди об'єднувала своїх проти чужих. Про мову, як причину роз'єднання суспільства, згадується ще в найдавніших джерелах, а саме у Біблії (Бут 11:1-9) [2].

Історія окремих сучасних країн розпочиналась саме з мови, та мова в них і натеper відіграє значущу роль в об'єднанні суспільства та забезпеченні національної безпеки. Так, іврит як розмовна мова, за різними оцінками, не використовувалася впродовж майже двох тисячоліть. Відродження ж іврити, як рідної мови єврейського народу і державної мови Ізраїлю почалося завдяки Елізеру бен Йахуді (1858–1922). Згадаємо, що Бен Йахуда – колишній революціонер у царській Росії, який приєднався до єврейського руху та виїхав до Палестини у 1881 році (яка пізніше стала Ізраїлем) [3].

Стислий історичний дискурс розв'язання цієї проблеми в Ізраїлі свідчить, що ідея відродження іврити була невід'ємною частиною ідеології сіонізму, прагненням якої було порвати зі спадком діаспори та з мовами, на яких розмовляли євреї, що жили під іншими владами. Мова, яка вважалася мертвою впродовж 18 століть, стала мовою повсякденного спілкування та державною мовою Держави Ізраїль. У перші роки існування Держави Ізраїль політика впровадження іврити мала виключно жорсткий характер. У подальшому, коли іврит остаточно витіснив інші єврейські мови, відношення до цих мов з боку єврейської держави значно пом'якшало. У 1996 році були прийняті закони по збереженню культурного спадку на ідиші та ладино [4].

Висловлюємо своє переконання, що мова може не тільки об'єднувати суспільство і посилювати національну безпеку держави, а й бути використана політичним керівництвом іноземної держави або сепаратистськими силами, як привід для руйнування і навіть знищення держави. Так, у 1938 році політичним керівництвом Німеччини мовне питання було досить вдало використане спочатку для розчленування Чехословаччини з подальшою її повною окупацією [5]. Ще одним підтвердженням нашої позиції є той факт, що на початку 90-х років минулого століття мовне питання також активно використовувалося сепаратистськими силами провінції Квебек під

час спроби відокремлення її від Канадської федерації [6].

Загально визнаним є те, що історія жодної країни світу не обходилася без мовних конфліктів. Такі конфлікти призводили до кривавих сутичок і громадянських війн. Так сталося і в Індії в 60-х роках минулого століття, коли влада цієї країни намагалася надати мові хінді статус загальнодержавної.

Викладене дає підстави для висновку щодо небезпеки виникнення політичної нестабільності у разі законодавчого встановлення декількох державних або офіційно визнаних мов у державі. Пригадаймо, що лише ледь більше ніж за останні 20 років розпалися багатомовні країни СРСР, Чехословаччина та Югославія. В Афганістані, де дві державні мови – дарі та пушту, більше тридцяти років точиться громадянська війна, в якій національно-мовне питання відіграє особливу роль.

Яскравим підтвердженням вищезгаданого є політична ситуація в Україні, що склалася впродовж існування її, як суверенної і незалежної держави. Нині спецслужби Російської Федерації й сепаратистко налаштовані українські політики, вдало використовуючи маргінальну частину населення, особливо південно-східних регіонів, застосовуючи гасла про багатомовність України, створюють реальні ризики для руйнації унітарності держави. Підґрунтям цих дій є досить довільне застосування законодавчої норми, ухвалені Верховною Радою України, а саме – Закону України від 3 липня 2012 року “Про засади державної мовної політики”. На нашу думку, витоки подвійних стандартів у застосуванні зазначеного Закону України полягають у тому, що він суперечить статті 10 Конституції України, яка чітко визначає, що державною мовою в Україні є українська мова і держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [9]. Разом з тим, не зважаючи на те, що цей Закон надав російській мові в Україні статусу регіональної, мовний сегмент вдало використовується українськими сепаратистами й російськими військовими спочатку для від'єднання від України Криму, а у подальшому і здійснення спроби від'єднання східних областей України.

В Україні окремими політиками, які пропонують введення другої державної мови, постійно робляться заяви, що багатомовність не несе загрози національній безпеці держави, що абсолютно не відповідає дійсності. Як приклад, наводиться Швейцарія, де державними мовами є німецька, французька, італійська та ретороманська. На нашу думку, такий приклад не є вдалим. Так, у Швейцарії німецькою мовою користуються 73 % швейцарських громадян та 64 % населення країни. Французьку мову використовують близько 19 % населення. На італійській мові говорять близько 4 % громадян цієї країни. А ретороманською мовою взагалі користується десь 1 % населення і то тільки в одному кантоні Граубюнден [7]. Отже, з огляду на те, що Швей-

царя на сьогодні має одну з найпотужніших армій у світі, а також абсолютна більшість не тільки громадян, а й всього населення цієї країни користується однією (німецькою) мовою, питання багатомовності не може створювати загроз національній безпеці держави, як це може бути в інших країнах, а особливо в Україні [8].

Значимо, що на сьогодні, за різними оцінками, у світі налічується близько 252 країн, але тільки в 47, як державні чи офіційні, використовуються дві або більше мов. У абсолютній більшості – це країни колишні колонії, країни, залучені у внутрішні або локальні збройні конфлікти, та країни з нестабільною внутрішньополітичною обстановкою.

Як зазначалося вище, в Україні, з часу набуття незалежності, мовне питання залишається предметом спекуляції різних політичних сил. Особливо це відчувається під час проведення виборчих кампаній, чи то президентської, або ж органів представницької влади. Підтвердженням цього є й те що, впродовж вісімнадцяти років після прийняття Верховною Радою України Конституції України в державі так остаточно і не вирішено мовне питання, як того вимагає Конституція. Разом з тим, на нашу думку, позитивним у забезпеченні внутрішньополітичної стабільності у державі та в певній мірі стриманні будь-яких сепаратистських проявів є те, що у Конституції України не тільки визначена українська мова як єдина державна, а й держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Необхідно також зауважити, що змінити цю конституційну норму можливо лише за умов затвердження такої зміни всеукраїнським референдумом, призначеним Президентом України. Повторне подання законопроекту з цього питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання [9].

Не можемо оминати увагою той факт, що значущість мовного питання у забезпеченні національної безпеки держави знайшла відображення у Законі України “Про основи національної безпеки України” [10]. До пріоритетів національних інтересів цим Законом віднесено: забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України. Також статтею 7 цього ж Закону України, як загрози національним інтересам і національній безпеці України у внутрішньополітичній сфері, визначені загрози виявів сепаратизму в окремих регіонах і порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України [10]. Внутрішньополітичні події що розгорнулися в Україні з березня 2014 року, яскраво підтвердили справедливості твердження, що не вирішення мовного пи-

тання у державі завжди є каталізатором виникнення суспільних конфліктів і проявів сепаратизму.

Водночас відповідно до пунктів 1 і 17 частини першої статті 106 Конституції України, частини другої статті 2 Закону України “Про основи національної безпеки України”, Президентом України було видано Указ від 12 лютого 2007 року № 105/2007 “Про Стратегію національної безпеки України” [11], в якому серед інших, стратегічними пріоритетами політики національної безпеки є: досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об’єктивних, так і штучних суперечностей мовного характеру на основі безумовного додержання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина [11].

З огляду на викладене, зауважимо, що питання регулювання мовної політики у державі, як таке, є пріоритетом національних інтересів України і повинно бути об’єктом особливої уваги Верховної Ради України, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, а також органів виконавчої влади і місцевого самоврядування на всій території держави. При цьому, Президент України, як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України, здійснює загальне керівництво у сферах національної безпеки та оборони України. Водночас, Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони; з урахуванням змін у геополітичній обстановці вносить Президентові України пропозиції щодо уточнення Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України [9].

Виконуючи передбачені Конституцією України функції адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення національної безпеки, Рада національної безпеки і оборони України вносить Президентові України пропозиції щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони, координує та здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час, а також координує і здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

З огляду на вищевикладене, можна дійти висновку, що заради збереження України, як унітарної незалежної і суверенної держави, конче необхідно остаточно вирішити питання української мови як єдиної державної, законодавчо закріпити обов’язковість проведення навчання в усіх державних навчальних закладах виключно українською мовою на всій території держави. Діловодство юридичних осіб, а також будь-яка

технічна та інша документація повинна вестись державною мовою. Основним і першочерговим критерієм як при прийомі на роботу, так і при обранні кандидатів до органів представницької влади повинно стати не тільки знання державної мови, а і використання її у повсякденному житті.

Незважаючи на те, що мовне питання, як того вимагає Конституція і чинне законодавство України, не вирішене в ряді регіонів держави, а саме на сході та півдні, що, в свою чергу, створює підґрунтя для виникнення сепаратизму й постійно стає предметом політичних спекуляцій при формуванні органів представницької влади. Рада національної безпеки і оборони України та органи виконавчої влади мають достатньо повноважень, щоб повністю реалізувати норму статті 10 Конституції України в частині забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, що, в свою чергу, позитивно вплине на зміцнення національної безпеки держави. При цьому, з урахуванням сучасних суспільних викликів для забезпечення демократичних свобод громадян України, пріоритетом національних інтересів залишається гарантування вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин, зокрема й російської, на території України.

Перспективами подальших наукових розвідок визначаємо дослідження правового регулювання мовного питання у країнах, що мають федеративний устрій.

Список використаних джерел

1. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом / Ред. кол. : (голова) доктор істор. наук О. М. Майборода, М. І. Шульга та ін. ; Нац. акад. наук України. Ін-т політ. і етнонац. дослід. ім. І. Ф. Кураса. – К. : ППІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 398 с. ISBN 978.
2. Біблія. Буття, глава 11 [Електронний ресурс] / [укр. переклад І. Огієнка]. – Режим доступу : bibleonline.ru/bible/ukr/01/11/.
3. История Иврита / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.jazykivrit.com/ruhebrew/history.asp>.
4. Иврит / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

- http://ru.wikipedia.org/wiki/Hebrew_language.
5. Мюнхенское соглашение 1938 года / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Судетский_кризис.
 6. Референдум_о_независимости_Квебека_1995 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Референдум_о_независимости_Квебека_1995.
 7. Швейцария – языки в Швейцарии / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.evropa.org.ua/country/swiss/1_9.htm.
 8. Страна цвета хаки / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dead-moross.livejournal.com/12806.html>.
 9. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
 10. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964 -IV (зі змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 39. – Ст. 351.
 11. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12 лют. 2007р. № 105/2007 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rainbow.gov.ua/news>.

В статтє охарактеризован в сравнительном аспекте опыт стран мира по решению языковых конфликтов, уяснены возможности имплементации этого опыта для Украины; очерчены актуальные направления правового регулирования вопросов применения украинского языка в соответствии с нормами Конституции Украины и с учетом современных общественных вызовов.

The article is devoted to the comparative characteristics of experiences of different countries of the world in language conflicts' settlements, and to the implementation possibility of these experiences in Ukraine; as well as to the outlining of actual tendencies in legal regulation of Ukrainian language use according to the standards of the Constitution of Ukraine and considering urgent social challenges.

Стаття надійшла до редакції журналу 12 травня 2014 року.